

В. Попик, член-кореспондент НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського:

«Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки “Україніка”».

У публікаціях останніх років нами було обґрунтовано нагальну на наш час необхідність створення масштабної електронної бібліотеки “Україніка”, подібної до тих фундаментальних національних книжкових та рукописних колекцій, що вже давно існують й продовжують інтенсивно поповнюватися у багатьох зарубіжних країнах, є важливою частиною віртуальних національних інформаційних комплексів¹. Їхнє призначення – інтеграція знань про народ, його історію, традиції та культуру, розбудовану політичну націю, сформовану нею державу. Вони мусять охоплювати також матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал, сучасний розвиток, окреслювати загалом здобутки нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку.

Подібні фундаментальні електронні колекції є своєрідною “візитною карткою” держав, джерельною основою розбудови національного самоусвідомлення, реалізації “політики пам’яті”, патріотичного згуртування суспільства. Саме від розуміння особливої важливості цієї частини національного інформаційного надбання походить піднесене у більшості цивілізованих країн до рівня державної політики систематичне збирання й упорядкування масштабних комплексів документів у бібліотечних установах, архівах і музеях у вигляді цифрових бібліотек, електронних баз та банків даних. При цьому головні, найбільші, всеохоплюючі за характером, проблемно-тематичним діапазоном, національні книжкові колекції формуються, як правило, національними бібліотеками: це традиційно у всьому світі стало саме їхньою функцією.

Зважаючи на вітчизняні реалії, формування фундаментальної електронної бібліотеки “Україніка” є природним завданням Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – як з огляду на концентрацію у її фондах найбільш повного масиву літератури про Україну, включно з основною частиною унікальних та рідкісних документів, так і на

---

¹ Попик В. І. Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору // Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток. – К., 2013. – С. 27–54; Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 3–7; Попик В. Україніка як загальноцивілізаційний культурний феномен // Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014.

накопичення нею вагомого дослідницького, методологічного та системотехнічного підґрунтя, величезних напрацювань її вчених, спеціалістів щодо інтеграції всього багатства знань про Україну.

Насамперед, йдеться про наявність унікальної за повнотою карткової та, особливо, створеної під керівництвом академіка НАН України О. Онищенко та доктора історичних наук В. Омельчука друкованої (багатотомники “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського” (у 3 т., К., 2003); “Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги” (вип. 1–15, К., 1996–2012) й електронної бібліографічної бази україніки, що має загальнонаціональне значення.

Принципово важливою є й наявність у НБУВ необхідної для реалізації такого масштабного науково-інформаційного проекту програмної і технічної бази. Впродовж останніх років зусиллями доктора наук із соціальних комунікацій К. Лобузіні здійснено величезну роботу з інтеграції усіх електронних ресурсів бібліотеки на єдиній платформі, створення єдиного пошукового апарату, засобів доступу до каталогів і баз даних інших бібліотек України ².

Власне, у НБУВ вже сформовано чимало окремих сегментів національної книжкової та рукописної колекції, їх потрібно лише об’єднати в єдине ціле. За сучасних умов першорядного значення набуває всебічне напрацювання концептуальних засад фундаментальної електронної бібліотеки “Україніка”, які б забезпечили її справді ефективну, цілеспрямовану, поетапну розбудову, розраховану на тривалий період.

Мета статті – запропонувати, як основу для широкої фахової дискусії, деякі принципові положення щодо основних завдань та особливостей формування національної електронної книжкової колекції. Адже, як засвідчив досвід початкового обговорення проблеми, серед вітчизняних вчених і фахівців бібліотечно-інформаційної сфери існують різні уявлення стосовно методичних та організаційно-технічних засад реалізації проекту.

Не торкаючись власне системотехнічних принципів побудови масштабної електронної бібліотеки “Україніка”, зосередимося на обговоренні питань її характеру й призначення, проблемно-тематичного та хронологічного діапазону, а також структурування електронної “Україніки”, послідовності етапів її формування, досягнення відповідності змістового наповнення зростаючим інформаційним запитам сучасного українського

---

² Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності: монографія / відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.

читача, сфер освіти, науки, культури, державного управління, завданням репрезентації України у європейському і світовому інформаційному просторі.

Перш за все бібліотеку “Україніка” слід розглядати як невід’ємну частину загального багатопрофільного (універсального) електронного інформаційного ресурсу, який формується Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, у більш широкому розумінні – як органічний складник майбутнього консолідованого корпоративного інформаційного ресурсу вітчизняних бібліотек. У багатьох публікаціях його все ще продовжують називати Єдиною інформаційною бібліотечною системою “Бібліотека-XXI”, хоча виконання загальнонаціонального проекту її розбудови, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.11 р. № 956, фактично так і не розпочалося, й у перспективі, за прогнозами фахівців, він буде реалізовуватися у суттєво інших організаційних і технічних формах за спільною ініціативою провідних бібліотек України.

Зазначене зумовлює необхідність забезпечення зручного доступу до документів бібліотеки “Україніка” як безпосередньо через її тематичні рубрики на інформаційному порталі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (що є першорядним для зацікавлених фахових користувачів), так і незалежно від них – через загальні електронні каталоги НБУВ і всі пошукові надбудови й системи більш високого рівня. Такі можливості, створені сучасними інформаційними технологіями, оптимально розв’язують проблему, вирішення якої шукали цілі покоління вітчизняних бібліотекознавців, – забезпечення окремішності українознавчих фондів, концентрації на них уваги, поєднаної з їх органічною інтеграцією до універсального інформаційного бібліотечного ресурсу, що є дуже важливим для досягнення українознавчих дисциплін у глобальних інформаційних вимірах (насамперед історії та культури, суспільно-політичного розвитку України у загальноєвропейському і світовому контекстах). Наприклад, значний інтерес становить зіставлення вітчизняної рукописної спадщини і стародруків, літератури доби Національного відродження з аналогічними документами інших слов’янських народів.

При цьому слід зазначити, що у багатьох державах світу національні електронні книжкові колекції іноді формально й не виокремлюються із загального масиву фундаментальних електронних бібліотек, хоча за змістовим наповненням у їхньому складі переважає література саме про національну історію та культуру. Прикладом цілісної національної книжкової колекції є славнозвісна майже 3-мільйонна “Галліка”, що розбудовується

Національною бібліотекою Франції вже майже два десятиліття. Її започаткування було виявом державної політики, спрямованої на утвердження французьких політичних і культурних пріоритетів. На противагу цьому, наприклад, у Великій Британії, США, Росії подібні ресурси, як правило, розпорошені по окремих тематичних колекціях провідних бібліотек. Так склалося історично. Лише у своїй сукупності вони становлять фундаментальні знаннєві ресурси про ту чи іншу країну. Проте масштаби, багатство, різноманітність таких електронних фондів у цих державах не актуалізують питання щодо доцільності формування окремих спеціалізованих загальнонаціональних країнознавчих ресурсів. Саме зважаючи на це, Національна електронна бібліотека Росії, модератором якої нині стала Російська державна бібліотека (м. Москва), створюється вже, власне, не як національна книжкова колекція, а зібрання універсального змісту, “єдиний національний простір знань”, місією якого є задоволення найрізноманітніших інформаційних запитів читачів із загальноосвітньої, культурної і наукової тематики ³. Щоправда, в Росії ідея формування віртуальної колекції з історії і культури всього “історичного простору” (Російської імперії і СРСР), спадкоємицею якого нині позиціонує себе Російська Федерація, упродовж останніх років знову постала у зв’язку із заснуванням у Санкт-Петербурзі Президентської бібліотеки ім. Б. М. Єльцина – вже суто електронної за своїм характером книгозбірні XXI ст. Поки що рано говорити, які чинники – наукові, культурно-освітні чи політичні – переважатимуть у цьому проекті.

Українські електронні бібліотечно-інформаційні ресурси формуються, на жаль, з певним запізненням й у значно скромніших обсягах. Зрозуміло, що провідне місце у них належить універсальним фондам освітньої, художньої та наукової літератури, хоча частка електронних версій праць українознавчих, з історико-культурної проблематики є досить значною, і з року в рік вона зростає. Цей процес цілком відповідає загальносвітовим тенденціям.

Однак особливості історичного, культурного розвитку України, формування її бібліотечних зібрань, численні втрати, яких зазнали вітчизняні книгозбірні впродовж XX ст., а особливо сучасні завдання осмислення історичного досвіду і розбудови України XXI ст., зміцнення національної ідентичності, політичної консолідації українського суспільства настійно висувають на порядок денний, поряд з формуванням ресурсів універсального

---

³ Концепция развития Национальной электронной библиотеки на 2014–2016 гг. [М., 2014]. – 37 с. [Электронная версия документа] // Российская государственная библиотека: официальный сайт. – Режим доступа: http://www.rsl.ru/datadocs/doc_8417ko.pdf.

змісту, питання інтеграції у віртуальному просторі знань про Україну, її минуле і сьогочасне. Тому особливої актуальності нині набуває завдання розбудови фундаментальної загальнонаціональної колекції – не як зібрання книжкових раритетів, а саме систематичного зведення всього набутого матеріалів про Україну й наукових праць з українознавства. При цьому у наш час на перший план виступає необхідність оприлюднення цифрових і електронних версій малодоступних широкому читацькому загалу книг та рукописних документів.

Загальні обриси проблемно-тематичного кола книжкової україніки були окреслені провідними вченими головної бібліотеки нашої держави ще у 20-х роках ХХ ст., коли йшлося про виокремлення у ній відповідного фонду літератури⁴. Згодом українськими вченими в еміграції було зроблено спробу систематизувати найважливіші напрями знань про Україну та українознавчих досліджень у першому виданні “Енциклопедії Українознавства” (так званій ЕУ-1, 1949–1952). Нагадаємо, у структурі систематичної частини ЕУ-1 до їх числа віднесено такі: 1. Загальний огляд; 2. Фізична географія і природа; 3. Людність; 4. Етнографія; 5. Мова; 6. Археологія, історія; 7. Церква; 8. Право; 9. Культура; 10. Література; 11. Просторове мистецтво; 12. Театр, музика, танок; 13. Кіно, фото, радіо; 14. Наука, освіта, виховання; 15. Видавництво і преса; 16. Бібліотеки, архіви, музеї; 17. Народне господарство; 18. Суспільство; 19. Народне здоров’я і фізична культура; 20. Військо⁵.

Упродовж наступних десятиліть загальна схема систематизації українознавчих знань набула розвитку у численних працях вчених в Україні, вона знайшла своє узагальнення в універсальній “Українській радянській енциклопедії” та у ряді галузевих енциклопедій, що побачили світ за роки незалежності. Саме на такий широкий, розгалужений діапазон наукових знань про Україну, накопичених у наш час фахівцями з численних самостійних соціогуманітарних та природничих дисциплін, а не на “вузьке” розуміння українознавства як якоїсь напівмістичної “інтегральної” науки про Україну необхідно орієнтуватися при формуванні концептуальних засад сучасної електронної національної книжкової і рукописної колекції.

Започаткована Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського систематизована електронна “Україніка” матиме передусім науковий, академічний, характер. Її головне призначення – служити якомога більш

---

⁴ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–1941. – К., 1998. – С. 61–89.

⁵ Енциклопедія Українознавства: загальна частина. Перевидання в Україні. – К., 1995. – Т. 3. – С. 1201–1221. [Загальний покажчик змісту].

повною інформаційною базою для розвитку вітчизняної науки, вищої освіти, задовольняти потреби закладів культури, органів державного управління, політикуму.

У цьому розумінні вона має системно реалізовувати інформаційні завдання вищого, елітарного, рівня, недоступні для розрізнених українознавчих ресурсів Інтернету та більшості електронних репрезентацій публічних бібліотек, які оприлюднюють переважно популярну літературу. Розвивати такі ресурси також конче потрібно, оскільки вони розраховані на культурні й освітні потреби широкого українського читацького загалу, тобто людей різного віку та освітнього рівня, різних професій та інформаційних уподобань...» (Закінчення у наступному номері) **(Попик В. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка» // Бібл. вісн. – 2015. – № 2. – С. 3–6).**